

Ужо ў XVII ст. вера ў дзейнасць Д'ябла на Зямлі падвяргалася сумневу ў асяроддзі натурфілосафаў. Сярод іх быў і галандскі пастар Бальтазар Бекер (1634–1698). Бекер стаў адным з самых уплывовых крытыкаў веры ў вядзьмарства і дэманалогію. І ў XVII ст. яго кніга «Зачараваны свет» (1691–1693) захоўвала сваё месца як прадстаўнік традыцыі, якая садзейнічала адмаўленню ад веры ў чараўніцтва ў эпоху Асветніцтва.

Бекер нарадзіўся ў сакавіку 1634 г. у Паўночных Нідэрландах. Яго бацька быў сельскім пастарам. Бальтазар вучыўся ва ўніверсітэтах Гронінгена і Франекена, дзе захапіўся картэзіянскімі ідэямі і трапіў пад падазронасць кансерватыўнага духавенства. У гэты ж час развіваецца яго антыканфесіяналізм.

Першыя яго спрэчкі з царквой пачаліся пасля смерці яго першай жонкі ў 1664 г. Яшчэ да гэтага памерлі ўсе тры іх дзяцей, за імі сышла і іх маці. На пахаванні жонкі Бекер напрасіў свайго калегу выступіць з арацыяй, як гэта было прынята ў Фрызіі. Гэта было супраць правілаў рэфармаванай царквы, і нехта паскардзіўся ў Сінод. Так нарадзілася напружанасць у адносінах паміж Бекерам і лідэрамі царквы.

Аднак, мяркуючы па яго каментарыях да Гейдэльбергскага катэхізіса, у 1671 г. ён яшчэ падзяляў афіцыйную веру ў вядзьмарства. Бекер заняў духоўны пост у Амстэрдаме ў 1680 г. Тут у яго абудзілася цікавасць да вядзьмарства і чараўніцтва, аднак падыходзіў ён да гэтых пытанняў, падвяргаючы сумневу сутнасць і свецкую ўладу Д'ябла і злых духаў. Цікаваць да веры ў духаў была абумоўлена практычнымі патрабаваннямі яго паўсядзённай дзейнасці. Ён непасрэдна сутыкаўся з людзьмі, якія заяўлялі, што іх апанавалі дэманьы. Бекер пачаў вывучаць гэта пытанне з пункту гледжання тэалогіі і філасофіі.

Уладай Д'ябла Бекер зацікавіўся ў 1688 г., калі ён пісаў каментарый да біблейскай Кнігі Данііла. Ён пачаў прапаведваць на гэтую тэму, а сябры пераканалі яго пашырыць свае ідэі на цэлую кнігу. Тады Бекер чытаў аповед пра англійскую вядзьмарку, якая ў той час была ў турме ў Бэкінгтане. Ён пераклаў гэты аповед на галандскую мову і дадаў свой каментарый, які быў даволі скептычным у адносінах да вядзьмарства і высмейваў сам змест прад'яўленых абвінавачванняў. Гэты кароткі трактат стаў асновай далейшага даследавання Бекерам вядзьмарства і дэманалогіі, што і прывяло да публікацыі 4-томнай працы «Зачараваны свет».

Бекер знаходзіўся пад уплывам картэзіянскага рацыяналізму і цікавіўся праблемамі інтэрпрэтацыі Свяшчэннага Пісання. Ён адмаўляў, што Д'ябал удзельнічае ў вядзьмарстве і чарадзействе, крытыкаваў традыцыйныя погляды на вядзьмарства і Д'ябла і выкарыстоўваў метады інтэрпрэтацыі Бібліі для падцярджэння сваіх доказаў.

Першы том «Зачараванага свету» прадстаўляе сабой гістарычны агляд народных уяўленняў пра духаў ад старажытнасці да сучаснасці. Бекер лічыў, што карані веры ў духаў ляжаць у старажытным паганстве [1, с. 390], аднак гэтыя ідэі праніклі ў каталіцкую царкву і захаваліся ў хрысціянскай традыцыі. Ён абвінавачваў католікаў у тым, што яны вераць у двух багоў пад выглядам страху перад Д'яблам, і менавіта вера католікаў у Д'ябла нарадзіла ідэі пра чысцец і чудатворную сілу святых. І нават рэфармаваная царква не пазбавілася ад гэтых поглядаў. Але вера ў Д'ябла і злых духаў, а таксама ў прадказанні, чарадзейства і вядзьмарства – гэта, па сутнасці, паганскія ідэі, заснаваныя на невуцтве, забабонах і страху. На думку Бекера, такія ідэі не можа падтрымоўваць ні розум, ні Біблія.

Самым значным, уплывовым і спрэчным быў другі том. У ім найбольш адчуваецца картэзіянскі дуалізм. Бекер сцвярджаў, што матэрыяльны свет і духоўны не могуць узаемадзейнічаць, адзінае выключэнне гэтаму правілу – чалавек. Такім чынам, бесцялесныя духі, напрыклад, Д'ябал, не могуць уздзейнічаць на чалавека. І ні розум, ні вопыт не могуць нават даказаць існаванне бесцялесных духаў. Бекер не адмаўляў, што Бог можа ствараць такіх духаў, і ён адзначаў, што Біблія на самой справе ўтрымоўвае доказы існавання добрых і злых анёлскіх духаў. Але яго найбольш цікавілі Д'ябал і злыя духі.

Розум не можа даказаць, якім чынам злыя духі здольныя ўздзейнічаць на людзей, і Бекер сцвярджаў, што Біблія паказвае, што Д'ябал не ўздзейнічае на людзей на Зямлі. Бог нізвергнуў

УДК 94(48)+2

БАЛЬТАЗАР БЕКЕР – КРЫТЫК ПАЛЯВАННЯ НА ВЕДЗЬМАЎ

Клімуць Лада Яраславаўна

дацэнт кафедры ўсеагульнай гісторыі ўстановы адукацыі
«Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова»;
кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Бальтазар Бекер – адзін з самых паслядоўных крытыкаў веры ў вядзьмарства. Яго праца «Зачараваны свет» ахоплівае цэлы шэраг тэм. Бекер выступаў супраць кансерватыўных поглядаў кальвініскай царквы. Яго праца – гэты крытыка рэлігійнага дагматызму і літаральнага разумення Бібліі.

Д'ябла з яго анёламі ў пекла на векі вечныя. Як жа тады яны могуць катаваць людзей на Зямлі, пытаецца Бекер? З гэтага ён выводзіць, што вядзьмарства і чарадзейства не існуюць, бо ў Д'ябла няма ўлады на Зямлі.

Але ў Бібліі былі фрагменты, у якіх, калі падыходзіць літаральна, гаварылася пра зямную дзейнасць Д'ябла. Такія фрагменты Бекер тлумачыў тым, што Святы Дух проста прыстасоўваў свае выразы да абмежаваных інтэлектуальных здольнасцей людзей біблейскага часу, якія верылі ў злых духаў [2, с. 10]. Слова «д'ябал» у Бібліі можа азначаць злых людзей і ворагаў Бога. А чарадзей – гэта падманчык і фокуснік. Ускладнілі справу таксама пазнейшыя перакладчыкі Бібліі, якія самі верылі ў Д'ябла і злых духаў. Самым цяжкім для Бекера было растлумачыць тыя фрагменты Новага Завету, дзе гаварылася пра апанаванасць чалавека духамі. Згодна з традыцыйнай інтэрпрэтацыяй, духі авалодвалі цэлам чалавека і прымушалі яго дзіўна сябе паводзіць ці выклікалі хваробы, боль і вар'яцтва. Бекер абпіраўся на працы ранейшых скептыкаў І. Вейера і Р. Скота і сцвярджаў, што на самой справе гэта апісанне псіхічных захворванняў, але такой мовай, каб было зразумела простым людзям.

У трэцім томе «Зачараванага свету» Бекер адмаўляе існаванне вядзьмарства і чарадзейства як махлярства і падману. Злую магію, заклінанні і прадказанні робяць людзі, якія аддаліся Д'яблу, каб выкарыстоўваць яго моц супраць іншых. Аднак, паколькі злыя духі не могуць такім чынам узаемадзейнічаць з людзьмі, то гэтыя магі і ведзьмы – проста шарлатаны, якія рэдка чаго-небудзь дасягаюць. Знакамітая Эндорская чараўніца з Кнігі Самуіла была проста вентралакістам, а іншыя біблейскія апавяданні пра чарадзейства – гісторыямі ідалапаклонства.

У чацвёртым томе Бекер сцвярджаў, што вера ў Д'ябла, злых духаў і чарадзейства выклікана невуцтвам і страхам перад невядомым ці падманам адчуванняў. Затым Бекер прыводзіць шэраг выпадкаў вядзьмарства, чарадзейства і апанаванасці духамі, і ўсё гэта, на яго думку, выклікана натуральнымі прычынамі. Людзі часта прытвараліся, што яны апанаваныя, каб атрымаць грошы, ці ў іх былі псіхічныя захворванні. Таксама Бекер лічыў махлярствам вядомыя выпадкі звышнатуральных з'яваў, якія многа абмяркоўвалі ў той час.

Бекер завяршыў сваю працу асуджэннем жорсткасці і ірацыянальнасці судаў над ведзьмамі, сцвярджаючы, што на аснове фальшывых прызнанняў суддзі прыгаворвалі невінаватых людзей. На думку Бекера, народныя ўяўленні пра чарадзейства і вядзьмарства былі памылкамі, таму што такія рэчы проста не існуюць.

Нягледзячы на тое, што суды над ведзьмамі ў Галандыі закончыліся за стагоддзе да таго, калі пісаў Бекер [2, с. 4], і нягледзячы на тое, што ў 1690-х гг. многія падзялялі погляды Бекера, кніга «Зачараваны свет» выклікала незадавальненне рэфармаванай царквы. Кансерватыўнае крыло, раз'юшанае картэзіянскімі аргументамі Бекера, выступіла супраць яго ў поўную сілу. Крытыкі абвінавачвалі яго ў тым, што яго погляды супярэчаць Свяшчэннаму Пісанню і што гэта прывядзе да знішчэння веры ў Боскія таямніцы і да адмаўлення самой веры ў Бога. ідэі Бекера лічылі ерэтычнымі, сканадальнымі і зневажальнымі для Бога. Супраць Бекера быў пачаты доўгі царкоўны працэс, які завяршыўся асуджэннем яго кнігі, пазбаўленнем пастарства і нават выключэннем з рэфармаванай абшчыны.

Кніга Бекера была і папулярнай, і спрэчнай. Ужо ў год выдання з'явілася некалькі адказаў на яе, і ў рэшце рэшт у спрэчках паўдзельнічалі 175 публікацый, 131 з іх – варожыя зместу. Апаненты Бекера баяліся, што адмаўленне магутнасці духаў прыводзіць да атэізму, а гэта, на самой справе, было значна важней, чым вядзьмарства і паляванне на ведзьмаў.

Аднак нельга не пагадзіцца з тым, што картэзіянскія аргументы выкарыстоўвалі і апаненты Бекера. Такім чынам, справа была не ў тым, што сутыкнуліся паміж сабой прыхільнікі новага механістычнага светапогляду і традыцыяналісты. Акрамя таго, картэзіянства, як лічыць А. Фікс, увогуле было паслаблена ў Галандыі з-за ўнутраных філасофскіх праблем [2, с. 8]. Тады атрымліваецца, што ў аснове гэтай спрэчкі ляжала больш традыцыйнае пытанне: як інтэрпрэтаваць Біблію і якое месца адводзіцца дактрынальнай артадоксіі ў рэфармаванай царкве?

ідэі Бекера аказалі значны ўплыў. «Зачараваны свет» стаў бестэлерам: у 1691 г. было два выданні, і пазней гэта праца выдавалася некалькі разоў. За два месяцы пасля публікацыі ў 1690 г. у Нідэрландах было прададзена 4000 копія першых двух тамоў [1, с. 387]. Першы выдавец Бекера, усведамлячы патэнцыяльна магчымы заробак, выкінуў кнігу на рынак нават да таго, як аўтар адрэдагаваў тэкст цалкам. Кнігу хутка пераклалі на нямецкую, французскую і англійскую мовы. За межамі Нідэрландаў найбольш уплывовым «Зачараваны свет» быў у Германіі, дзе яго можна было знайсці ў многіх бібліятэках і ў XVIII ст. Хоць было б перавелічэннем сцвярджаць, што Бекер практычна аднаасобна скончыў ганенні на ведзьмаў у Паўночнай Еўропе, тым больш што на яго радзіме іх ужо даўно не было, усё ж ён быў важнай фігурай сярод тых аўтараў канца XVII ст., якія паспяхова пачалі наступленне на веру ў вядзьмарства і д'ябальскую магію, і гэты працэс завяршыла эпоха Асветніцтва.

Аднак няправільна было б адносіць Бекера, як гэта робяць некаторыя гісторыкі, да Ранняга Асветніцтва. Хутчэй, спрэчкі, якія выклікала яго кніга, – гэта апошні этап у барацьбе паміж канфесіяналістамі і антыканфесіяналістамі ў галандскай рэфармаванай царкве. Атрымоўваецца, што крытыка веры ў духаў Бекерам вырасла не з філасофскага рацыяналізму, а з яго нянавісці да літаральнай інтэрпрэтацыі Бібліі кальвіністамі і іх канфесіяналізму, які ён лічыў катастрофічным скажэннем праўдзівай рэлігіі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Attfield, R. Balthasar Bekker and the Decline of the Witch-Craze: The Old Demonology and the New Philosophy / R. Attfield. – *Annals of Science*, 42. – 1985. – P. 383–395.
2. Fix, A. Fallen Angels. Balthasar Bekker, Spirit Belief, and Confessionalism in the Seventeenth Century Dutch Republic / A. Fix. – Dordrecht : SPRINGER- SCIENCE+BUSTON ESS MEDIA, B.V., 1999. – 184 pp.